

ТЕЗМӘ КУШМА ЖӨМЛӘЛӘР

Белем һәм күнекмәләрне
ныгыту этабы

Дәрес максаты

- 1) *Белем бирү* – тезмә кушма жөмлэләр турында гомуми мәгълүмат бирү;
- 2) *Күнекмә формалаштыру* – тезмә кушма жөмлэләрне аера белү, аларга синтаксик анализ ясау һәм сөйләмдә куллану күнекмәләрен булдыру;
- 3) *Тәрбияви максат* – төрле мәкаль-әйтемләр һәм хәдисләр ярдәмендә укучыларда хезмәткә хөрмәт, тырышлык, сәламәтлеккә сакчыл караш кебек әхлакый сыйфатларны тәрбияләү.

Тест сораулары

1. Кайсы билгеләмә тезмә кушма жөмлөләргә туры килә?
 - а) үзара ияртү юлы белән бәйләнгән жөмлөләрдән тора;
 - ә) гади жөмлөләре үзара кушымчалар ярдәмендә бәйләнә;
 - б) гади жөмлөләре үзара янәшә тору юлы белән бәйләнә;
 - в) үзара тезү юлы белән бәйләнгән жөмлөләрдән тора.

- 2. Теркәгечле тезмә кушма жөмләнәң гади жөмләләре нинди чаралар ярдәмендә бәйләнә?
- а) интонация ярдәмендә;
- ә) тезүче теркәгечләр белән;
- б) теркәгеч сүзләр ярдәмендә;
- в) ияртүче теркәгечләр ярдәмендә.

- 3. Теркәгечле тезмә кушма жөмләнең гади жөмлэләре арасында нинди тыныш билгесе куела?
- а) нокталы өтер;
- ә) өтер;
- б) сызык;
- в) ике нокта.

- 4. *Бай дигән даны бар, тик чыкмаган жаны бар*
дигән жөмләнең төрен билгеләргә.
- а) гади жөмлә;
- ә) теркәгечле тезмә кушма жөмлә;
- б) иярченле кушма жөмлә;
- в) теркәгечсез тезмә кушма жөмлә.

- Теркәгечсез тезмә кушма жөмләнең гади жөмлэләренен бәйләүче чаралары?
- а) кушымчалар;
- ә) мөнәсәбәтле сүزلәр;
- б) санау һәм каршы кую интонациясе;
- в) янәшә тору юлы.

- *Ашарга чакырдылар кермәдем жөмләсендә
нинди тыныш билгесе куела?*
- а) өтер;
- ә) сызык;
- б) ике нокта;
- в) тыныш билгесе куелмый.

Бирелгән жөмлөләргә синтаксик анализ ясарга:

- ▣ 1) Тугры бул, холкың да кешеләргә изгелек эшли торган булсын.
- ▣ 2) Матурлык туйда кирәк, ә мәхәббәт көн дә кирәк.
- ▣ 3) Хезмәтнең тире ачы – җсимеше татлы.
- ▣ 4) Сәламәтлек – җәүһәр, ләкин ул тиз югала.
- ▣ 5) Эшләгез, булдыра алган һәркемнең эшләре дә уң булыр.

- Дөрөс жаваплар:
- 1) *Тугры бул, холкың да кешеләргә изгелек эшли торган булсын.*
- Бу теркәгечсез тезмә кушма жөмлә, ике жөмләдән тора: беренчесе – *Тугры бул,* икенчесе – *холкың да кешеләргә изгелек эшли торган булсын.* Бәйләүче чара – санау интонациясе.
- Схемасы: [1] , [2].

- 2) Матурлык туйда кирәк, ә мэхәббәт көн дә кирәк.
- Бу теркәгечле тезмә кушма жөмлә, беренче жөмлә – Матурлык туйда кирәк, икенчесе – ә мэхәббәт көн дә кирәк. Бәйләүче чара – ә каршы куючы теркәгече.
- Схемасы: [1], ә [2].

- 3) *Хезмәтнең тире ачы – әсимеше татлы.*
- Бу теркәгечсез тезмә кушма жөмлә. Беренче жөмлә – *Хезмәтнең тире ачы*, икенчесе – *әсимеше татлы*. Бәйләүче чара – каршу кую интонациясе.
- Схемасы: [1] - [2].

- 4) *Сәламәтлек – жәүһәр, ләкин ул тиз югала.*
- Бу теркәгечле тезмә кушма жөмлә, беренче жөмләсә -- *Сәламәтлек – жәүһәр, икенчесә -- ләкин ул тиз югала.* Бәйләүче чара – ләкин каршы кую теркәгече.
- Схемасы: [1], ләкин [2].

- 5) *Эшләгез, булдыра алган һәркемнең эшләре дә уң булыр.*
- Бу теркәгечсез тезмә кушма жөмлә, беренче жөмләсе – *Эшләгез, икенчесе -- булдыра алган һәркемнең эшләре дә уң булыр.* Бәйләүче чара – санау интонациясе.
- Схемасы:[1], [2].